

Ψυχικές συνδέσεις-σωματικοί δεσμοί ¹

Άννα Ποταμιάνου ²

Από τα πολλαπλά προβλήματα που συγκρατούν την προσοχή και το ενδιαφέρον των ψυχολόγων οι οποίοι εργάζονται στους χώρους της έρευνας, της κλινικής ή/και της θεραπείας, διάλεξα να αναφερθώ σε κάποια ειδικά σημεία, συνδεδεμένα με την οικονομική θεώρηση του ψυχισμού και της ψυχικής εργασίας. Τα σημεία αυτά σχετίζονται με ορισμένες εκφράσεις της σημερινής ψυχοπαθολογίας που, όπως ξέρουμε, αφορά περισσότερο ναρκισσικές ευθραυστότητες, χαρακτηρισολογικές διαταραχές, αδυναμίες οργανώσεως του Εγώ, παρά τις λεγόμενες νευρωσικές διεργασίες. Με τη σύγχρονη συμπτωματολογία συχνά συνυπάρχουν σωματικές διαταραχές, πέραν του κύκλου των υστερικών μετατροπών.

Ο γύρω κόσμος, προσανατολισμένος προς τα κοινωνικά και τα επαγγελματικά επιτεύγματα, προς την πρόσκτηση αγαθών και την αθροιση κερδών, εκθέτει τα άτομα σε διεγέρσεις συχνά οδυνηρές αν και όχι βίαιες, που ο καθένας καλείται να χειρισθεί μέσω της εσωτερικής του πραγματικότητας.

Πώς όμως γίνονται οι χειρισμοί; Ποιούς τρόπους και ποιά μέσα διαθέτει το άτομο, ώστε να αντιμετωπίσει τους ερεθισμούς των οποίων γίνεται αποδέκτης; Άλλο ερώτημα που τίθεται είναι εάν οι παράγοντες αυτοί λαμβάνονται υπ' όψιν από τους πολιτικούς, τους οικονομικούς, τους εκπαιδευτικούς και άλλους ηγέτες, όταν προγραμματίζουν το παρόν και το μέλλον των πολιτών κάθε χώρας.

Για τους ψυχολόγους τα ερωτήματα αυτά είναι σημαντικά, αφού χρειάζεται να παρακολουθούν την πολυπλοκότητα των διαθρώσεων του μέσα/έξω και των αποτελεσμάτων που έχουν οι διαπλοκές αυτές σε όλα τα επίπεδα των ανθρωπίνων εκδηλώσεων: νοητικό, συμπεριφορών και σωματικό. Βεβαίως, τα τρία επίπεδα συγκροτούν ανόμοιες τάξεις εκδηλώσεων' θα προσπαθήσω όμως να δείξω τόσο τις αλληλεπιδράσεις και τις συνέχειες, όσο και τις ασυνέχειες των πεδίων. Θα επιχειρήσω επίσης να δείξω με ποιούς τρόπους οι αλληλεπιδράσεις επηρεάζουν την σύγχρονη παθολογία. Πριν όμως εκθέσω κάποιες σκέψεις για τα θέματα αυτά, θα αναφερθώ σε ορισμένα σημεία, γνωστά μεν, αλλά που χρειάζεται να επαναληφθούν, ώστε να αποτελέσουν κοινή βάση για όσα θα ακολουθήσουν.

Η οπτική μου είναι η οπτική μιας ψυχολόγου, της οποίας η κλινική εμπειρία συνδέθηκε με την θεωρία και πράξη της Ψυχοσωματικής Σχολής Παρισίων (I.P.S.O.), που ίδρυσε ο P. Marty και οι συνεργάτες του. Είναι επίσης η οπτική μιας ψυχαναλύτριας, η οποία, ακολουθώντας τη σκέψη του S. Freud, αντιλαμβάνεται την ψυχική ζωή του ατόμου ως παλμούς και κινήσεις που επενδύουν, αποεπενδύουν, επανεπενδύουν ή/και αντι-επενδύουν - συνειδητά ή μη - στοιχεία του εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου, δηλαδή μορφώματα νοητικά και φυσικά του περιβάλλοντος, όπως και του σώματος. Οι ταλαντεύσεις των επενδύσε-

1. Εισήγηση στο 4ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Ψυχολογίας, Αθήνα, Ιούλιος 1995

2. Ψυχολόγος, ψυχαναλύτρια

ων κινούνται από ενεργειακές ώσεις, οι οποίες δραστηριοποιούν την ψυχοσωματική ενότητα.

Στο οργανικό επίπεδο, η ενεργειακή δραστηριότητα υπόκειται σε φυσικούς και χημικούς νόμους. Στο ψυχικό επίπεδο όμως οι ενεργειακές ώσεις μεταλλάσσονται, μπαίνοντας κάτω από την αιγίδα και την οργάνωση του δίπολου: ευχαρίστηση/δυσάρεσκεια. Έτσι συγκροτούνται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς μηχανισμούς της σκέψης. Οι ψυχικές ενεργειακές ώσεις ονομάστηκαν «ενορμήσεις» και εκδηλώνονται ως κινήσεις επενδύσεων - αποεπενδύσεων - αντι-επενδύσεων διαμορφώνουν με τις διακυμάνσεις τους το πολυκεντρικό πλέγμα που ονομάζουμε ψυχικό όργανο. Πολυκεντρικό με την έννοια ότι λειτουργεί σε διάφορα επίπεδα: συνειδητό, προσυνειδητό, ασυνειδητό. Το πρότυπο που αναφέρω πρέπει, βεβαίως, να γίνει νοητό μεταφορικά. Περιλαμβάνει τις χωροχρονικές διατάξεις και εδράζεται στην αξιωματική βεβαίωση της υπάρξεως ενεργειακών φορτίσεων, που κινητοποιούν την ψυχική ζωή. Όμως το αξίωμα επιβεβαιώνεται από την κλινική παρατήρηση και από την καθημερινή πράξη.

Στις συναντήσεις μας με τους άλλους ανθρώπους βιώνουμε τους κραδασμούς ενός ψυχικού οργάνου που έχει την ικανότητα να διεγείρεται, να έχει αιτήματα, προσδοκίες, επιθυμίες, που μπορεί να περιέχει ή να εκφορτίζει διεγέρσεις, να τις μετατρέπει σε εικόνες, να τις διαμορφώνει σε σκηνές και σε μνημονικά ίχνη που συγκρατεί. Έχει επίσης την ικανότητα να χρησιμοποιεί υποκατάστατα μορφώματα και επομένως να συμβολίζει. Ο ψυχισμός μπορεί λοιπόν να μετατοπίζει την ενέργειά του ή να την συμπυκνώνει. Μπορεί να χειρίζεται επαρκώς ή ανεπαρκώς ερεθισμούς προερχόμενους από εσωτερικές ή εξωτερικές πηγές.

Όταν το ψυχικό όργανο διεγείρεται, η δημιουργούμενη ένταση απαιτεί διεργασία ή εκφόρτιση· η εκφόρτιση μερικώς πραγ-

ματοποιείται μέσω των αισθητηριο-κινητικών δραστηριοτήτων στο επίπεδο της συμπεριφοράς και μερικώς αναστέλλεται μέσω των ψυχικών καθέξεων (επενδύσεων) εικόνων, αναπαραστάσεων, μνημονικών ιχνών στο χώρο του νοητικού.

Η ικανότης του ατόμου να διαχειρίζεται εντάσεις δένοντάς τις σε εικόνες, σε αναπαραστάσεις, σε συναισθήματα, όπως και να συνδέει μεταξύ τους αναπαραστάσεις (λέξεων ή πραγμάτων), αλλά και να χρησιμοποιεί υποκατάστατα, προσφέρει στον άνθρωπο τη δυνατότητα μιας πλούσιας ψυχικής κυκλοφορίας. Παρά τη διαδοχή των απωθήσεων, οι δίαυλοι μεταξύ των διαφόρων επιπέδων του ψυχικού οργάνου παραμένουν, περισσότερο ή λιγώτερο, ανοικτοί. Πρωτογενείς και δευτερογενείς μηχανισμοί δεν είναι στεγανά χωρισμένοι. Αυτό αποδεικνύεται από την δραστηριότητα των ονείρων, όπως και από την οργάνωση συμπτωμάτων ή παραπραξιών, όπου οι φαντασιώσεις στηρίζουν τις αστοχίες των πράξεων.

Όταν λοιπόν αντιμετωπίζουμε τύπους ψυχικής λειτουργίας, που αναπτύσσονται σε επίπεδο νευρωτικών διαρθρώσεων, έχουμε δείγματα εργασίας ενός ψυχισμού, ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιήσει τα παράγωγα του δυναμικού ασυνειδήτου - αποτέλεσμα διαδοχικών απωθήσεων - έτσι ώστε να διαμορφώνει φαντασιώσεις, συμπτώματα και πράξεις, να εκφράζει επιθυμίες και αντιστάσεις, να επιχειρεί πραγματώσεις επιθυμιών και να χειρίζεται εσωτερικευμένες συγκρούσεις. Και το σημαντικότερο: οι ασυνείδητες ώσεις είναι ικανές να θρέψουν ρεύματα αναπαραστάσεων και συναισθημάτων, τα οποία μπορούν να αναστραφούν, να μετατοπισθούν, να δραματοποιηθούν και δεν υπόκεινται σε άκαμπτες ψυχαναγκαστικές επαναλήψεις. Βεβαίως, ο ψυχισμός μπορεί να χρησιμοποιήσει και άλλες άμυνες πλην της απωθήσεως, όπως τη διχοτόμηση, την προβολή, τη διάψευση, τον αποκλεισμό, ά-

μυνες οι οποίες είναι λιγότερο ευνοϊκές για την ελεύθερη εσωτερική κυκλοφορία και για την ψυχική παραγωγικότητα. Ωστόσο, όλες οι άμυνες αποτελούν ένα είδος εσωτερικευμένου αλεξιερηθιστικού φράγματος που προστατεύει τα ψυχικά συστήματα από το να υπερχυλίσουν από κύματα εντάσεων και διεγέρσεων. Υπό σχετικά καλές συνθήκες, το εξωτερικό περιβάλλον στηρίζει το φράγμα των αμυνών.

Αλλά είναι αυτός ο τρόπος λειτουργίας κοινός σε όλους; Θα μπορούσε κανείς να το φαντασθεί, λόγω των ομοιοτήτων δομής του ανθρώπινου ψυχισμού. Ωστόσο, η απάντηση είναι αρνητική: όχι μόνον επειδή οι τρόποι αντιδράσεως των ατόμων ποικίλουν, αλλά και επειδή η κλινική πράξη, όπως και η απλή παρατήρηση δείχνουν ότι, όλο και πιο συχνά, η ψυχική οργάνωση των ανθρώπων που φθάνουν ως εμάς, ακόμη και όταν διαπιστώνονται νευρωτικές επικαλύψεις, στην πραγματικότητα έχει λίγο να κάνει βασικά με νευρωτικούς αστερισμούς.

Δεν αναφέρομαι εδώ στις σοβαρές ναρκισσικές παθολογίες που απορρυθμίζουν το Εγώ. Σκέπτομαι μάλλον άτομα με χαρακτηριστικές εξαρτήσεις, με Εγώ ευάλωτο, που ωστόσο κρατούν τα στοιχεία αυτά σκιασμένα, όσο η πραγματικότης δεν είναι πολύ απαιτητική ή στερητική. Τα άτομα αυτά έχουν μεγάλη διαθεσιμότητα στις διεγέρσεις, παρ' ότι τις βιώνουν ως τραυματικές. Τα μνημονικά ίχνη σ' αυτές τις περιπτώσεις αποδιοργανώνονται εύκολα, τα αναπαραστατικά δίκτυα είναι ισχνά και ασταθή, ενώ, γενικώς, οι επενδύσεις των νοητικών διαδικασιών είναι ασθενείς. Αυτές οι δυσκολίες οδηγούν σε εκδηλώσεις μέσω πράξεων/συμπεριφορών και εκφορτίσεων οι οποίες κρατούν πτωχές συνδέσεις με τη σκέψη, την κρίση, την αμφιβολία, την επερώτηση εαυτού. Παράδειγμα χαρακτηριστικό: τα υπερδραστήρια άτομα που βρίσκονται συνεχώς σε κίνηση, που υπερεπενδύουν διάφορες κινητικές δραστηριότητες εις βάρος

των νοητικών, που πιστεύουν ότι ελέγχουν μια ψυχική ζωή την οποία στην πραγματικότητα αγνοούν.

Εν σχέσει προς τέτοιες εκδηλώσεις, τρία θεμελιακά προβλήματα τίθενται, νομίζω, στους ψυχολόγους:

1. Το πρώτο αφορά στο γεγονός ότι οι προαναφερθείσες εκδηλώσεις δεν σχετίζονται προς συγκεκριμένες παθολογικές κατηγορίες. Ακόμη και η ευρύτατη ζώνη των μεταίχιμων περιπτώσεων δεν τις απορροφά. Όσο οι κλινικοί και οι ερευνηταί ευαισθητοποιούνται στην κατανόηση καλυμμένων και όχι έκδηλων συμπτωματολογιών, τόσο ευκρινέστερα βλέπουν ότι μηχανισμοί, όπως π.χ. της προβολής και της διχοτομήσεως, λειτουργούν και στο λεγόμενο «ομαλό» πληθυσμό, θέτοντας ποικίλα εμπόδια στην ανάπτυξη των εσωτερικευμένων μηχανισμών της σκέψεως και της γνώσεως. Και τότε, το προβάδισμα έχουν πράξεις και συμπεριφορές που αντιστρατεύονται τις εσωτερικεύσεις.

2. Αλλά και εάν ακόμη ακολουθήσει κανείς τη θεωρία σύμφωνα με την οποία οι νοητικές διαδικασίες είναι ένας τύπος εσωτερικής συμπεριφοράς, πάλι οι θεμελιακές διαφορές στους τρόπους της διεργασίας των ερεθισμών, μας υποχρεώνουν να δεχθούμε ότι το επίπεδο της έκδηλης συμπεριφοράς και το νοητικό επίπεδο δεν βρίσκονται σε γραμμική συνέχεια.

Σκέψεις και πράξεις δεν συγκλίνουν πάντοτε. Εάν σε πολλές περιπτώσεις η πράξη είναι το αποτέλεσμα σκέψεως ή φαντασιωσικών διεργασιών, εξ ίσου συχνά οι πράξεις και η συμπεριφορά εγγράφονται ως συνέπειες περιορισμών και αναστολών της νοητικής ζωής. Παράδειγμα είναι η χρηστική σκέψη που λίγο έχει να κάνει με την αποστασιοποίηση από τα καθημερινά πράγματα, με την απουσία, την άρνηση, το πένθος, κ.λπ. - δηλαδή με θεμελιακά στοιχεία της διαδικασίας της σκέψεως - και που τρέφει πράξεις και συμπεριφορές οι οποίες είναι

απλώς δίοδοι εκφορτίσεων ερεθισμών μη διεργασμένων.

Γενικώς οι αισθητηριοκινητικές δραστηριότητες υπηρετούν ένα διπλό σκοπό: (α) το δέσιμο σε αισθητηριοκινητικά σχήματα όσων δεν έγινε δυνατό να δεσμευθούν στο νοητικό επίπεδο, (β) τη συγκράτηση στα σχήματα αυτά κάποιων εντάσεων, οπότε αποφεύγεται η πλήρης κένωση, ενώ υπηρετούνται ασυνείδητα σκοποί αυτο-ηρεμιστικοί.

Είναι γνωστό ότι άτομα τα οποία είναι κυρίως προσανατολισμένα προς την έκφραση μέσω πράξεων, χρησιμοποιούν συχνά τη δραστηριότητά τους όχι μόνον για το σκοπό της ικανοποίησης μέσω των επιτευγμάτων, αλλά και ως μέσο διοχετεύσεως της υπερενεργητικότητάς τους. Η υπερεπένδυση αυτή είναι πρόδηλη στο γεγονός ότι μόνον η εξάντληση των δυνάμεών τους τους σταματά, και αυτό όχι πάντα. Απόδειξη αποτελεί το υψηλό ποσοστό εμφραγμάτων και εγκεφαλικών επεισοδίων που διαπιστώνονται στα υπερδραστήρια άτομα.

Εξ' άλλου τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ότι σημαντικός αριθμός νέων που στρέφεται προς Πανεπιστημιακές σπουδές, στην πραγματικότητα επενδύουν πολύ λίγο ενδιαφέροντα τα οποία καθρεφτίζουν καθέξεις των συλλογιστικών διαδικασιών. Οι πανεπιστημιακές σπουδές είναι μέσον κοινωνικο-οικονομικών επιτεύξεων' όχι δρόμος εκπαιδευτικής καλλιέργειας.

Τέλος, εάν διευρύνει κανείς την οπτική, ώστε να περικλείσει εδώ συμπεριφορές εξαρτήσεως (ναρκωτικά, καπνός, οιοπνευματώδη), νομίζω ότι μπορεί να βεβαιώσει ότι όταν ο ψυχισμός δεν κατορθώνει να απορροφήσει τις διεγέρσεις, συνδέοντάς τις σε ψυχικά μορφώματα (αναπαραστάσεις, συναισθήματα, φαντασιώσεις, φαντασίες), ο χώρος ανοίγει για διαχείριση των διεγέρσεων στο επίπεδο των πράξεων. Αδυνατώ-

ντας να επιτελέσει μερικώς ή ολικώς την θεμελιακή εργασία της ψυχικής ζωής και των σχέσεων με τα αντικείμενα, το άτομο επιχειρεί να περιορίσει ή να δεσμεύσει τις εντάσεις με μέσα εκτός ψυχικού χώρου. Οι πράξεις του, βέβαια, άλλοτε στηρίζονται από ασυνείδητες ή συνειδητές φαντασιώσεις και άλλοτε όχι. Στην τελευταία περίπτωση οι εκδηλώσεις της συμπεριφοράς παραμερίζουν την νοητική ρύθμιση.

3. Αλλά εδώ εισάγεται το τρίτο ερώτημα. Τι συμβαίνει όταν και οι προσπάθειες ρυθμίσεως των διεγέρσεων/ερεθισμάτων στο επίπεδο της συμπεριφοράς αποτυγχάνουν;

Θα επιχειρήσω να απαντήσω στο ερώτημα αναφερόμενη σε μια έρευνα που πραγματοποιήσα προ πολλών ετών, αλλά που τα δεδομένα της ισχύουν και σήμερα, αφού εξακολούθησα να βλέπω από καιρού εις καιρόν ασθενείς που ανήκουν στην κλινική κατηγορία στην οποίαν αναφέρεται η έρευνα και δεν βρήκα μέχρι σήμερα στοιχεία που να αντικρούουν τα παλαιότερα δεδομένα.

Τα ευρήματα αφορούσαν περιπτώσεις γυναικών με ρευματοειδή αρθρίτιδα και δημοσιεύθηκαν το 1978 από το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών. Τελευταία έγινε μια νεώτερη δημοσίευση στην *Revue Francaise de Psychosomatique* (1993, τευχ.4).

Όπως όλοι οι ερευνηταί, που ασχολήθηκαν με περιπτώσεις ρευματοειδούς αρθρίτιδος από την ψυχοσωματική σκοπιά, είχα σημειώσει³ απ' αρχής την καταστολή της επιθετικότητας η οποία αναδύοταν μόνον στα όνειρα και σε ωμές φαντασιώσεις και ανεπαρκείς στην λογοκρισία και στις νοητικές διεργασίες. Οι ασθενείς έβρισκαν λίγη ή καθόλου ευχαρίστηση στις σχέσεις αντικειμένων - παρά την παρουσία ισχυρών τάσεων εξαρτήσεως - καθ' όλη την παιδική ηλικία και την εφηβεία.

Η σεξουαλική ζωή ήταν ανεσταλμένη

3. Potamianou A. «Stress and anxiety in Psychosomatic disease» Athens, Center for Mental Health and Research, 1978.

και οι φιλίες ήταν ελάχιστα καταξιωμένες. Όμως η διάθεση αποσύρσεως, που υπογραμμίστηκε από πολλούς συγγραφείς (Halliday, Cremerius, Boss), κατά την γνώμη μου είχε κυρίως να κάνει με αγχογόνες τάσεις επιδείξεως, ενώ ταυτοχρόνως εξυπηρετούσε τη ναρκισσική προβληματική και παρεμπόδιζε την προς τα έξω έκφραση συγκινησιακών αντιδράσεων και συναισθημάτων που αφορούσαν απώλειες, στερήσεις, κ.λπ. Νωρίς στη ζωή τους, και για πολλά χρόνια πριν από την έκλυση της νόσου, οι ασθενείς έβρισκαν διέξοδο για τις εντάσεις, τις οποίες ζούσαν, σε ποικίλες αισθητηριο-κινητικές δραστηριότητες, κυρίως αθλήματα, με εξαιρετικές επιδόσεις. Περιέγραφαν περιόδους άγχους με αύξηση διεγέρσεων, που έφθαναν να τις αισθάνονται ως οδυνηρές, και μεγάλη μυϊκή ένταση. Η υπερκάθεξη των αισθητηριο-κινητικών δραστηριοτήτων τις ανακούφιζε: παράλληλα όμως μπορούσε κανείς να διαπιστώσει απώλειες της λειτουργικής αξίας ορισμένων σειρών αναπαραστάσεων κατά την αντιμετώπιση των δύσκολων εσωτερικών και εξωτερικών καταστάσεων.

Ήταν σαφές ότι η ψυχική διεργασία δεν μπορούσε να συγκρατήσει τις μεγάλες φορτίσεις. Η δυσκινησία ορισμένων αναπαραστατικών στοιχείων δεν ευνοούσε μετατοπίσεις και συμπυκνώσεις. Άλλες σειρές αναπαραστάσεων είχαν την τάση να αποδιοργανώνονται σε στιγμές αντιμετώπισεως δυσκολιών. Σ' αυτό το ψυχικό πλαίσιο, η απαρχή της ασθένειας συνέπιπτε σε όλες τις περιπτώσεις με καταστάσεις βιωμένες με τρόπο τραυματικό (με την ψυχαναλυτική έννοια του όρου) και σε συνήχηση με παλαιότερες τραυματικές εμπειρίες. Οι αυτο-ηρεμιστικές δραστηριότητες, όπως και κάποιες διεργασίες μετουσιώσεων, αποδείχθηκαν τότε ανεπαρκείς, ίσως γιατί φορτίστηκαν αφηνιδίως με περισσή επιθετικότητα.

Εξ άλλου, οι καθηλώσεις - κυρίως πρωκτικού χαρακτήρα - δεν ήταν αρκετά στα-

θερές, ώστε να συγκρατήσουν την παλινδρομική φορά στο επίπεδο των νοητικών αμυνών, έστω και αρχαϊκών. Έτσι, η παλινδρομική ώση αποδιοργάνωσε και τους νοητικούς αμυντικούς αστερισμούς και αυτούς των πρακτικών-κινητικών συμπεριφορών. Μια τέτοια διάρθρωση παραγόντων εισάγει πάντα τον κίνδυνο εμφανίσεως μιας σωματικής συμπτωματολογίας, όπως συνέβη εδώ με τις ρευματοειδής αρθριτικές εκδηλώσεις.

Βεβαίως, η παλινδρομική φορά, όταν διαπιστώνονται σωματικές διαταραχές ή αλλοιώσεις, είναι σε απόλυτη ασυνέχεια με τις γραμμές των νοητικών παλινδρομήσεων ή αυτών της συμπεριφοράς. Αποτελεί όμως δείκτη αποτυχίας συγκρατήσεως και διεργασίας των ενεργειακών φορτίσεων στις γραμμές αυτές: αποκαλύπτει ανεπάρκειες της ικανότητας οργανώσεως ψυχικών συνδέσεων, όπως και χρήσεως των μνημονικών ιχνών χωρίς διάψευση της σημασίας τους και χωρίς διχοτομήσεις. Μαρτυρεί κάποτε και φθορές του πρωτογενούς μαζοχιστικού πυρήνος.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, νομίζω, ότι η χρόνια μυϊκή υπερτονία, που οφείλεται στην παρουσία συνεχών ψυχοσωματικών εντάσεων στα άτομα αυτά πολύ προ της εκλύσεως της νόσου, όπως και η ακολουθούσα προοδευτική ακαμψία των αρθρώσεων, ευνοούν τη δεκτικότητα στις αρθριτικές προσβολές.

Η φλεγμονή των αρθρώσεων στη ρευματοειδή αρθρίτιδα αποδίδεται συνήθως στην ανάπτυξη ορισμένων αντισωμάτων τα οποία αντιδρούν στα αντισώματα του ανοσοποιητικού συστήματος. Κάτι τέτοιο παρουσιάζεται όταν το σύστημα αυτό υπερδιεγείρεται είτε από έναν παράγοντα λοιμώδη, είτε από τη συνεχή δράση ορισμένων αντι-γονιδίων σχετιζόμενων με σωματικούς φυσιο-χημικούς μηχανισμούς. Ακριβώς, χρόνιες μυϊκές υπερτονίες που συνδέονται με συγκινησιακές διαδικασίες ευνοούν

ορισμένες φυσιο-χημικές αντιδράσεις που συμβάλλουν στην εγκατάσταση φλεγμονών. Ασφαλώς η φλεγμονή αφορά το σώμα, πεδίο ανεξάρτητο, διαφορετικό, αλλά όχι εκτός επικοινωνίας με το ψυχικό πεδίο ή με το πεδίο συμπεριφοράς. Όταν λοιπόν ο ψυχικός χώρος υπερφορτίζεται με πληθώρα ερεθισμών και όταν τα μονοπάτια της διεργασίας και των εκφορτίσεων είναι ανεπαρκώς χαραγμένα στα επίπεδα του νοητικού και της συμπεριφοράς, ή φραγμένα, οι διαταραχές ή οι αλλοιώσεις των οργανικών λειτουργιών μαρτυρούν ότι άλλα συστήματα αμυνών εμπλέκονται: το ανοσοποιητικό σύστημα αποτελεί μείζονα οργανική άμυνα.

Κάνω την υπόθεση ότι μια τέτοια θεμελιώδης οργανική άμυνα κινητοποιείται όταν άλλα αμυντικά συστήματα που δρουν σε άλλα επίπεδα αποδεικνύονται ανεπαρκή. Η υπόθεση αυτή ισχύει, νομίζω, και για άλλες σοβαρές σωματικές νόσους.

Συνοψίζοντας: (α) Εάν - χρησιμοποιώντας ένα οπτικό πρότυπο - θεωρήσουμε τον ψυχισμό ως ένα πολυεπίπεδο πλέγμα, με διανοίξεις και φράγματα, και ως ένα χώρο πολυκεντρικό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο χώρος αυτός είναι διαπερατός από ώσεις επιθυμιών, δηλαδή φορτίσεις ενέργειας, και από γραμμές αμυνών, που ακολουθούν διακυμάνσεις μεταξύ δύο πόλων: του πόλου των μεταλλαγών και του πόλου του ψυχαναγκασμού της επαναλήψεως.

(β) Σε στιγμές εντάσεων ή τραυματικών κρίσεων, οι γραμμές των νοητικών αμυνών - είτε λόγω προσωρινών κάμψεων, είτε λόγω βασικής ελλειμματικής συγκροτήσεως - μπορεί να μην αποδειχθούν επαρκείς, ώστε να συγκρατήσουν και να ρυθμίσουν την πληθώρα των ερεθισμών, μέσω της εγκαταστάσεως νέων συνδέσεων. Οι σωματικές διαταραχές, η έκλυση μιας σωματικής νόσου, θα εμφανισθούν ως αποτέλεσμα της αποδυναμώσεως των ψυχικών συνδέσεων και ως απόπειρα να δεσμευθούν στο σώμα οι μη διεργασμένες ψυχικά φορτίσεις.

(γ) Οι σωματικές εκδηλώσεις είναι τρόποι εκφράσεως που προέχουν στην πρώτη παιδική ηλικία. Κατά την ανάπτυξη του ατόμου τείνουν να μειωθούν, αλλά η δυνατότης επαναδραστηριοποίησής τους μας συνοδεύει σε όλη τη ζωή και η έξαρσή τους μπορεί να οδηγήσει και στο θάνατο. Οι σωματικές και οι ψυχικές εκφορτίσεις συνυπάρχουν στην πορεία της ζωής και κανείς δεν εξασφαλίζει τη μη διαθεσιμότητά του στην προβληματική της σωματικής συμπτωματολογίας. Εξ άλλου, τα συμπτώματα στο οργανικό επίπεδο αποτελούν ένα δεσμευτικό κόμβο. Ο κόμβος αυτός μπορεί να αναχαιτίσει περαιτέρω αποδιοργανωτικές κινήσεις και επομένως μπορεί να αποτελέσει απαρχή επαναδιοργανώσεως.

(δ) Πέρα από όλα αυτά, ο σωματικός πόνος είναι δυνατόν, ασυνείδητα, να χρησιμοποιείται για να αποφύγει το άτομο τον ψυχικό πόνο, τη γνώση και την ψυχική εργασία. Η εποχή μας είναι μια εποχή που καταλαβαίνει την προσωπική δυστυχία και το δράμα της μοναξιάς. Ίσως όμως της λείπει η ικανότης να συλλογισθεί την τραγική ύβρι του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος τείνει να αγνοεί ή να απαρνείται τα ψυχικά του βιώματα, ο οποίος προσανατολίζεται προς διαβίωση γεμισμένη με πολλαπλές δραστηριότητες, ο οποίος κυνηγεί επιτεύγματα, καταστέλλει τη συναισθηματική του ζωή και διαψεύδει τα σήματα του ασυνείδητου. Πολλοί σημερινοί άνθρωποι λίγο επιτρέπουν στις εμπειρίες τους να αναπαρασταθούν στην εσωτερική ψυχική τους σκηνή, στην οποία να αναπτύσσονται οι συμβολικές τους ικανότητες. Κάποιες πόρτες κλείνουν. Όμως η αδιαφορία για την ανάπτυξη των ψυχικών συνδέσεων και της συμβολικής σκέψεως, η έλλειψη φροντίδος για τις νοητικές εντακτικές ικανότητες, βάζει το άτομο όχι μόνον σε τροχιά όπου δουλεύει εναντίον του εαυτού του, τροχιά συχνά διαβρωτική για όσα επιδιώκει, αλλά και σε μονοπάτια όπου ίσως ολοένα πιο πο-

λύ οι οργανικές προσδέσεις θα χρησιμοποιούνται για χειρισμούς των φορτίσεων.

Όμως αυτή είναι μια επικίνδυνη ομοιότητα. Αν λάβει κανείς υπ' όψιν το δυναμικό αποδιοργανώσεως που διαθέτει κάθε ψυχοσωματική ενότητα, υπάρχει η πιθανότητας οι σωματικές προσδέσεις που προσφέρονται από μια συγκεκριμένη συμπτωματολογία να μην καταδειχθούν επαρκείς. Τότε - ας το πούμε ξεκάθαρα - ο άνθρωπος θα έχει εργασθεί υπέρ της αυτοκαταστροφικής του ορμής. Το κορμί μας είναι μια πρόκληση, όχι απλή, για τη μεταλλαγή του σε σώμα λιβιδινικό.

Οι πολιτικοί, οι δάσκαλοι, οι γονείς, μπορεί να μην είναι ακόμα πλήρο-

φορημένοι, ή να αγνοούν τη σημασία και τις επιπτώσεις της συμπλεύσεως του ψυχικού και του σωματικού. Οι ψυχολόγοι δεν έχουν τη δυνατότητα να αγνοούν. Γιατί εκείνοι ξέρουν ότι ο άνθρωπος υπόκειται σε εσωτερικούς σεισμούς, ότι έχει τα δικά του εσωτερικά ηφαίστια και ο ψυχαναγκασμός της επαναλήψεως είναι ο προσωπικός του Τυφών. Όταν οι εσωτερικές δονήσεις γκρεμίζουν τα φράγματα του ψυχικού χώρου, οι αναγκαστικές επαναλήψεις στο πεδίο του οργανικού μπορεί να επικρατήσουν, καταστρέφοντας την ψυχοσωματική ενότητα. Αλλά τότε έχουμε να κάνουμε με μια κατακερματισμένη ύπαρξη σε ένα θρυμματισμένο κόσμο.